

MUALLILM KONSEPTINING TA'LIM SOHASIDA TUTGAN O'RNI

Mamasoliyev Rustamjon
FarDU, chet tili fakulteti o'qituvchisi

Annotatsiya: "Muallim" konsepti bo'yicha allaqachon turli ilmiy tadqiqotlar olib borilgan bo'lsa-da, shunga qaramay, uning mazmuni turli ilmiy ishlar va olimlarning tushunchalarida farqlanadi. Buning sababi shundaki, bu konsepsiya aqliy kategoriyadir, shuning uchun uni juda keng talqin qilish mumkin. U falsafa, psixologiya, mantiq, madaniyatshunoslikda namoyon bo'ladi va ushbu talqinlarning tegishli xususiyatlarini oladi. Quyidagi maqolamizda shular haqida fikr yuritimiz.

Kalit so'zlar: Muallim, ta'lim, fan, shxs, yosh, kasb, ijtimoiy-pedagogik fikrlar, hissiy potentsial, o'qituvchilik burchi, pedagogik nutq, sub'ektiv idrok.

O'rganilayotgan mavzuning dolzarbligi nutq tushunchasining hozirgi vaqtda talqin qilishning faol bosqichida ekanligi bilan belgilanadi. "Ta'lim" kontseptsiyasi sohasi, individual tushunchalar ("ta'lim", "bilim", "a'lo o'quvchi", "talaba", "o'qituvchi", "maktab") nisbiy bilimiga qaramay, biroz o'rganilgan soha bo'lib qolmoqda¹.

"Muallim" konsepti boshqa atamalar orasida alohida o'rin tutadi: u boshqa barcha tushunchalar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ayni paytda ularning o'zaro ta'siri markazidir. Bundan tashqari, u ko'plab tushunchalar: "ta'lim", "fan", "shaxs", "yosh", "kasb", "ijtimoiy maqom" o'rtasida joylashgan. Ushbu konsepsiya institutsional nutqning pedagogik turining asosiy tushunchalaridan biridir: u ushbu nutqni shakllantiradi va uning ichida o'zini shakllantiradi, unda muntazam ravishda takrorlanadi.

Har qanday konsepsiya tashqi omillarga: ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy jarayonlarga, fanning rivojlanishiga va natijada terminologiyaning o'zgarishiga bog'liq bo'lmagan muzlatilgan ruhiy shakllanish emas. Konseptsiyaning lingvistik mavjudligi asosan tilning leksiko-semantik darajasi "eng o'tkazuvchan va ekstralingvistik omillarning faol ta'siri ostida" amalga oshadi.² Shu sababli, R.A. Budagovning fikricha, so'zlar tarixini so'zlar bilan ifodalangan narsa va tushunchalar tarixidan tashqarida o'rganish qiyin va natijasizdir"³.

¹ Vasilev 2001; Karasik 2004; Lukashevich 2000 yil; Markova 2000; Stepanov 1997 yil; Tolochko 1999, 2000; Faradjev 2000.

² Volkov va boshqalar. 2004: 36

³ Budagov 1971: 241

1860-yillardagi islohotlar turli maktablarning keng tarmog'ining paydo bo'lishiga olib keldi: savodxonlik maktablari va sinfiy-kasbiy o'rta va oliy o'quv yurtlaridan tashqari, ayollar maktablari va gimnaziyalar paydo bo'ldi. Maktablarda o'quvchilar soni ko'paydi. Maktabni o'zgartirish uchun hujjatlar (dasturlar, islohot loyihalari) ishlab chiquvchi o'qituvchilarning professional uyushmalari mavjud edi. Islohotlar jarayonida chet ellik o'qituvchilarning tarjimalarini ham, rus ta'limi arboblarning asarlarini ham nashr etuvchi pedagogik jurnallar soni ko'paydi

XX asr boshlarida kitoblar umumiy nom ostida nashr etila boshlandi. Tarbiya muammolari pedagogika doirasidan chiqib ketib, keng ijtimoiy xususiyatga ega bo'ldilar: faylasuflar, tabiatshunoslar, tarixchilar, yozuvchilarning asarlarida o'qituvchining yuksak missiyasi, faoliyatining aksiologik mazmuni o'z ifodasini topdi. XIX-XX asrlar boshidagi ijtimoiy-pedagogik fikrlar keyingi yillarda ta'lim sohasidagi taraqqiyotning asosiga aylandi.

"O'qituvchi" tushunchasining hissiy potentsiali ikki guruh belgilar bilan tavsiflanadi: ijobiy va salbiy, bu o'qituvchining idealini va antiidealini ajratib ko'rsatishga imkon beradi. Umuman olganda, o'qituvchilik burchiga bag'ishlangan didaktik insholarda ijobiy baho ustunlik qiladi, bu esa o'qituvchi qanday bo'lishi kerakligi haqidagi olimlar va jamoat arboblarning fikr-mulohazalari targ'ibotiga o'rnatilgani bilan bog'liq.

O'qituvchilarning ko'plab o'ziga xos tasvirlarini umumlashtirish o'qituvchining stereotipik xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Pedagogik nutqning tarbiyaviy xilma-xilligida o'qituvchining jamoaviy qiyofasi aniq salbiy ma'noga ega bo'lib, u o'quvchining sub'ektiv idrokini bo'ysunuvchi holatda va o'qituvchi shaxsiyatining kasbiy deformatsiyasining ob'ektiv tarqalishini namoyon qiladi. Shu bilan birga, salbiy xususiyatlar "o'qituvchi" tushunchasining qiymat komponentini shakllantirishga imkon beradi. Shuni ta'kidlash kerakki, o'qituvchilar va bolalar o'rtasidagi ideal o'qituvchi g'oyasidagi nomuvofiqlik ularning ta'lim jarayonidagi rollarini taqsimlash va shaxsiy, guruh, ijtimoiy yo'nalishlarni o'qituvchining "portretiga" o'tkazish bilan bog'liq. Talaba va o'qituvchi pozitsiyasidan kelib chiqqan holda o'rnatilgan pedagogik qadriyatlar o'quvchi uchun shaxsiy ma'noga ega: ular mehribonlik, bolalarga bo'lgan muhabbat, bag'rikenglik, his-tuyg'ularning namoyon bo'lishida va ayni paytda ochiqlik, o'z fanini chuqur bilish va boshqalarni o'z ichiga oladi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, "Muallim" konsepsiyasini yanada chuqurroq o'rganish uchun pedagogik nutqning o'quv janri doirasida uni lingvistik amalga oshirish yo'llarini o'rganishni kengaytiradigan va individual muallifning o'ziga xos xususiyatlarini ochib beradigan badiiy matnlarni jalb qilish zarurdir. Bundan tashqari,

ushbu kontsepsiya va "ta'lim" kontsepsiyasining boshqa elementlari o'rtasidagi aloqalarni o'rnatish orqali tadqiqotni davom ettirish mumkin. "O'qituvchi" tushunchasining mazmuni siyosiy tizim, mafkura, ijtimoiy qadriyatlarning o'zgarishi kabi omillar ta'sirida o'zgarishi mumkinligi sababli, tushunchaning turli tarixiy davrlardagi evolyutsiyasini o'rganish ham muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Мамасолиев, Р. А. (2021). COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC FEATURES OF THE TEACHER CONCEPT IN GERMAN AND UZBEK LANGUAGES. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЯЗЫКА, ОБРАЗОВАНИЯ, ПЕРЕВОДА, 4(2).
2. Mamasoliyev, R. (2020). MODERN INNOVATIVE DIRECTIONS OF PEDAGOGICAL EDUCATION DEVELOPMENT. Теория и практика современной науки, (6), 16-18.
3. Mamasoliev, R. A. (2022). ANALYSIS OF SYNONYMS FOR THE CONCEPT OF TEACHER IN GERMAN AND UZBEK. Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal, 2022(1), 194-203.
4. Мамасолиев, Р. А. (2022, January). НЕМИС ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА “МУАЛЛИМ” КОНЦЕПТИНИ ИФОДАЛОВЧИ ВОСИТАЛАР ҲАҚИДА ҚИСҚАЧА ТЎХТАЛИШ. In International journal of conference series on education and social sciences (Online) (Vol. 2, No. 1).
5. Adxamjonovich, M. R., & Ibroximovich, S. R. (2022). Lexico-Thematic and Linguoculturological Characteristics of the Concept Teacher. International Journal of Formal Education, 1(10), 106-110.
6. Мамасолиев, Р. А. (2023). МУАЛЛИМ КОНЦЕПТИНИНГ АХАМИЯТИ ВА ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИК ҲАВАЛАЛАРИ. О'ЗБЕКISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(18), 994-997.
7. Adhamjonovich, M. R. (2023). Linguistic Analysis of the Etymology of the Author Concept. International Journal of Formal Education, 2(4), 10-13.
8. Rustamjon, M. (2023). TA'LIM JARAYONIDA PEDAGOGIK TEXNIKA VA NUTQ TEXNIKASINING AHAMIYATI. THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH, 2(15), 155-162.
9. Aziz, A., & Shavkat, A. (2022). Symbol of the Paris of Inspiration. International Journal of Formal Education, 1(11), 17-20.
10. Aziz, A., & Shavkat, A. (2022). Aristocrats Sympathetic to Heine. International Journal of Formal Education, 1(10), 40-43.

11. Abdullaeva, D., & Akbarov, A. (2022). A LOOK AT THE SKY OR AN INTERPRETATION OF THE IMAGE OF THE MOON IN HAYNE'S LYRICS. *Thematics Journal of Education*, 7(1).
12. Nuraliyeva, S. (2023). USE OF WORDS IN OYBEK 'S SKILL OF ARTISTS. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3(5), 18-22.
13. Shoxistaxon, N. (2023). ZAMONAVIY DUNYODA CHET TILLARINI BILISHNING DOLZARBLIGI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(6), 187-191.
14. Shoxistaxon, N. (2023). KICHIK YOSHDAGI BOLALARGA CHET TILINI O'RGATISH. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(6), 182-186.
15. Shoxistaxon, N. (2023). OYBEK IJODI—YOSHLAR UCHUN MAHORAT MAKTABI. *Gospodarka i Innowacje.*, 36, 248-250.
16. Habibiloyevna, M. D. (2021). The Semantic Analysis of Slang in The Movie "School". *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 3, 83-85.
17. Madazizova, D. X. (2021). Some Linguistic Peculiarities Of Slang. *Scientific progress*, 2(7), 1277-1278.
18. Xabibiloyevna, D. M. (2022). VARIOUS SCIENTIFIC APPROACHES TO 'SLANG'. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 10, 303-305.
19. Madazizova, D. H. (2016). Качества, необходимые успешному преподавателю иностранного языка. *Ученый XXI века*, (5-1 (18)), 28-29.
20. Xabibiloevna, D. M. (2023). Discourse and Discourse Analyses in Linguistics. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 2(6), 31-36.

